

חיוב מאה ברכות ביום

ג. תוקף תקנה זו מהתורה או מדרבנן?

בעל הלכות גדולות מנה דין זה במניין המצוות:

ספר הלכות גדולות הקדמה מצוות עשה כג:

מאה ברכות בכל יום.

וכן כתב בספר המנהיג:

ספר המנהיג דיני תפילה עמוד כז:

ודבר זה מסורת בידינו מאבותינו למשה בסיני שיש עלינו לברך מאה ברכות בכל יום, מן התורה, ומן הנביאי' ומן הכתובים.

אולם, הרמב"ם חלק על כך וקבע כי אין למנות דין זה שהוא מדרבנן בתרי"ג מצוות:

ספר המצוות לרמב"ם שורש א:

איך נאמר בדבר שהוא מדרבנן שהוא מכלל המנין. אבל העירונו עליו מפני שטעו בו רבים ומנו נר חנוכה ומקרא מגלה בכלל מצות עשה וכן מאה ברכות בכל יום... והכלל כי כל מה שהוא דרבנן לא ימנה בכלל תרי"ג מצוות. כי הכלל הזה הוא כולו כתוב בתורה אין בו דבר דרבנן כמו שנבאר. ואמנם היותם מונים קצת הדברים שהם דרבנן ועוזבים קצתם בבחירה מהם הוא ענין אי אפשר לקבלו בשום פנים, אמרו מי שאמרו.

❖ **לדעת בעל הלכות גדולות, האם החיוב לברך את כל הברכות**

הוא מן התורה?

סיכום זאת השדי חמד:

שדי חמד מערכת ח כלל לד:

חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, אם הוא מדאורייתא או מדרבנן, כתב הרב דובב שפתי ישנים, דלרש"י שהביאו התוספות... הו' מן התורה, ולפירוש אחרים הו' מדרבנן, כך מצאתי כתוב בכתבי יד הרב מוהר"י אליקים, וספר דובב ישנים אין מצוי אצלי לראות היכי משמע ליה מפירוש רש"י דסובר שהוא מן התורה, דהא נוכל שפיר לומר דהוא אסמכתא... דעת הרב בעל הלכות גדולות והרב מוהר"ש בן גיבורל דסברי דהוא מן התורה... ודעת הרמב"ם והרמב"ן דהוא מדרבנן.

אמנם, מדברי מרן החיד"א משמע שדין זה הוא ממידת חסידות:

מחזיק ברכה אורח חיים סימן רצ"ט ק"א:

לשון הש"ס במנחות דף מ"ג ע"ב רב חייא בריה דרב אויאי בשבתא וביומי טבי טרח וממלי להו באספרמקי ומגדי, ומוכח דהיה זהיר להשתדל אף אם יהיה לו טרח בגופו וממונו, וכדקאמר טרח וממלי להו. אמנם כיון דחזינן דבש"ס ייחס זה דוקא לרב חייא בריה דרב אויאי ומשמע דהוא דוקא היה מצויין לטובה בהא מילתא, למדנו **דלטרוח בזה הוא מדת חסידות**.

❖ **חשוב כיצד ניתן לתרץ את דברי החיד"א עם דברי הראשונים**

הסוברים שדין זה מדאורייתא או לכל הפחות מדרבנן?

הגר"א וייס ניסה לתרץ דעת החיד"א:

מנחת אשר - מאה ברכות בכל יום:

יש מקום לומר דחייב זה מבוסס על הברכות שאכן תיקנו חכמים לברך בכל יום יום, והרמב"ם והטור אכן הלכו ומנו מהן אותן מאה ברכות, וכונתם לומר דכל הברכות הללו חובה המה ולא רשות, אבל בימים שלא מברכים בהם מאה ברכות בסדר היום, החיוב להשלים מאה ברכות ע"י אכילת פירות ומעדנים אינו מעיקר הדין אלא מדת חסידות בלבד. ואכן לא כתוב בשו"ע שחייב להשלים, אלא ירבה בברכות, ע"ש. ודו"ק בזה. ועדיין צ"ע.

הקדמה:

מטבע הברכות שתיקנו חז"ל תמיד מתחיל במילה "ברוך". הרמח"ל מבאר ששורש המילה זו היא מלשון הברכה, פעולה בה לוקחים ייחור של גפן ומכניסים אותו לאדמה ממקום נוסף עד שגדל ונעשה עץ בעצמו. הברכות מחברות אותנו לשורשנו, למקור חיותנו, לבורא עולם, ובאה להשריש בנו שרק באמצעות חיבור לבורא עולם, נוכל לגדול ולהתפתח.

א. מקור הדין

נאמר בתורה:

ספר דברים פרק י פסוק יב:

ועתה ישראל מה ד' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה את ד' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאבה אתו ולעבד את ד' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך.

הגמרא דורשת פסוק זה:

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף מג עמוד ב:

תניא, היה רבי מאיר אומר: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר: "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך". רב חייא בריה דרב אויאי בשבתא וביומי טבי (בשבת ויום טוב שאין מתפללים תפילת שמונה עשרה, ועל כן חסרות ברכות) טרח וממלי להו באיספרמקי ומגדי (השלים את הברכות בברכה על בשמים ומיני מגדים).

בביאור הלימוד מהפסוק כתבו התוספות:

תוספות מסכת מנחות דף מג עמוד ב:

שואל מעמך - פירש רבינו תם דהוי (מילת שואל בכתוב) מלא ויש מאה אותיות בפסוק (ללא ושב'שואל'), ויש מפרשים ד'מה' עולה בא"ת ב"ש מאה (האות מ הופכת ל-י, והאות ה הופכת ל-צ), ובקונטרס (רש"י) פירש אל תקרי מה אלא מאה כלומר שחייב ק' ברכות, ויש מפרשים כדי להשלים מאה באותיותיה (שבפסוק יש 99 אותיות) וכי קרית מאה הרי כולו (100).

❖ **חווה דעתך, האם חיוב מאה ברכות הוא מן התורה? אלו ברכות**

חייבים לברך מן התורה?

ב. מי תיקן תקנה זו?

על אף שתקנה זו נאמרה בשם רבי מאיר, הטור מביא שדוד המלך תיקנה:

טור אורח חיים סימן מו:

דתניא היה ר"מ אומר מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום וסמכוה על דרש הפסוקים, והשיב רב נטרונאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא (ראש ישיבה של העיר מחסיא) **דוד המלך עליו השלום תקן מאה ברכות** דכתיב (שמואל ב כג) הוקם על - ע"ל בגימטריה ק' הו', כי בכל יום היו מתים ק' נפשות מישראל ולא היו יודעין על מה היו מתים, עד שחקר והבין ברוח הקודש ותקן להם לישראל ק' ברכות, ועל כן תקנו חכמים ז"ל אלו הברכות (ברכות השחר) סדר העולם והנהגתו להשלים ק' ברכות בכל יום וצריך כל אדם ליהדר בהם, והפוחת אל יפחות והמוסיף יוסיף על כל ברכה וברכה שנתקנה לו.

רבינו בחיי מבאר את השתלשלות התקנה:

ספר כד הקמח ערך ברכה:

ומה שהיו מאה ברכות בכל יום אמרו במדרש כלפי שהודיעו לדוד שהיו מתים בירושלים מאה אנשים בכל יום עמד ותקן להם מאה ברכות. ונראה מכל זה כי **משה רבינו ע"ה יסדם תחלה** ואחר כך שכחום **וחזר דוד ויסדן** ואחר זמנו של דוד שכחום **וחזרו חכמי התלמוד ויסדום**.

❖ **מהו מקור התקנה על פי הטור? ומהו המקור על פי רבנו בחיי?**

ד. חיוב נשים במאה ברכות

מפשט השולחן ערוך שלא חילק בין נשים לגברים, משמע שגם נשים חייבות, וכך פסק בילקוט יוסף:

ילקוט יוסף קצוש"ע אורח חיים סימן מו סעיף ג סעיף ה:

גם הנשים צריכות להשתדל לברך מאה ברכות בכל יום, מאחר וחייב מאה ברכות בכל יום אין לו זמן קבוע, והוא חיוב מתחדש מידי יום ביומו, וממילא אין שום סיבה לפטור את הנשים מחיוב זה, שלא נפטרו הנשים אלא ממצוות שהזמן גרמא.

אולם, הגר"ש וואזנר דייק מדברי הגמרא שנשים אינן חייבות:

שו"ת שבט הלוי חלק ה סימן כג:

ואשר שאל אם נשים חייבות בתקנת ק' ברכות, מפשטות דברי הבית יוסף והפוסקים ריש סימן מ"ו דחשבו ק' ברכות של כל אדם, וחשבו בחשבון טלית ותפילין וכהאי גוונא ברכות דלא שייכי בנשים, ולא כתבו נשים מאי איכא למימר (לא כתבו תחלופה של ברכות בשביל חשבון הנשים), מכלל דפשיטא להו דהתקנה לא שייכי בנשים.

ובביאור הטעם מדוע הנשים פטורות מכך, כתב הגר"מ שטרנבוך:

תשובות והנהגות כרך ב סימן קכט:

נראה שלעיקר התקנה היה לצאת ע"י מאה ברכות קבועות בחיוב... וכיון דנשים פטורות מדינא מכמה וכמה ברכות שאנשים מברכים וכגון מתפילין ומציצית, ולכן אף שיש סמך מקרא למאה ברכות, לא החמירו בהן למצוא מאה ברכות להשלים. (ויש לומר כהמפרשים כיון דהוי מצוה מדי יום ביומו, שהיום גורם, הוי כמצוות עשה שהזמן גרמא דפטורה).

מהם שני הטעמים לפטור נשים ממצווה זו?

ה. התחלת דין מאה ברכות מהיום או מהלילה?

כתב הרמב"ם (וכן נפסק בשו"ע או"ח סימן מו סעיף ג):

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ז הלכה יד:

חייב אדם לברך מאה ברכות בין היום והלילה.

מדברי הבית יוסף משמע שהברכות שמברך בלילה עולות לו ליום שאחריו:

בית יוסף אורח חיים סימן מו:

ומנין מאה ברכות כך הוא **בלילה כשהולך לישן מברך המפיל חבלי שינה, ובשחר מברך** נטילת ידים ואשר יצר ועוד מברך ט"ו ברכות מאלהי נשמה עד הגומל חסדים טובים.

וכן פסק בילקוט יוסף:

ילקוט יוסף קצוש"ע אורח חיים סימן מו סעיף ג סעיף ג:

את חשבון המאה ברכות מונים מערב ועד ערב, בליל שבת ויומו.

וכן כתב הגר"ש ז"א אוערבך הדין במקרים יוצאי דופן:

הליכות שלמה תפילה פרק כב הלכה כג:

לענין מאה ברכות שמחויב אדם לברך בכל יום, היום הולך אחר הלילה שלפניו. וברכת המזון של סעודה שלישית בשבת, אם מברך לאחר צאת הכוכבים מסתבר דשייכי ללילה, ולעומת זאת המתפלל ערבית מבעוד יום בערב שבת, וגם עושה קידוש וכו', נמנות ברכות אלו לחשבון ברכות היום, ולא הלילה, הואיל ועדיין יום הוא לענין טבילה מטומאה.

אך הגר"מ שטרנבוך כתב:

תשובות והנהגות כרך ב סימן קכט:

אם לא דקדק וחסר בשבת או יום הכיפורים, יש לצרף דעת כמה מגדולי הפוסקים דסבירא ליה שמאה ברכות כל יום היינו במשך יום ולילה

שלאחריו, ולא לילה ויום, וכן משמע קצת מלשון הרמב"ם שם (הלכה י"ד) שצריך לברך מאה ברכות בין היום והלילה, הרי הקדים בלשון יום ללילה, ומשמע שהלילה מצטרף ליום שלפניו, וכעין קדשים שהלילה הולך אחר היום שקדם לו, ולא יום שלם לילה ויום, ודבר זה צריך ביאור.

חווה דעתך, מהי הסברה לומר שמצוות מאה ברכות כוללת את

היום והלילה שאחריו?

ו. אמירת מאה ברכות בשעת הדחק

בגמרא שהובאה לעיל התבאר, שיש להשלים את הברכות החסרות, בברכות על מיני מאכלים שונים ובברכות הריח. עם זאת, חידשו האחרונים, שבשעת הדחק ישנם אמירות נוספות שניתן להחשיבם כברכות לענין זה:

פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן מו ס"ק ג:

ביום התענית וכדומה שירא שלא יברך מאה ברכות ישמע ט"ו ברכות ויענה אמן, וגדול (העונה אמן יותר מן המברך)... ויוצא ע"י הדחק בזה.

וכן כתב המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן מו ס"ק יד:

וביום השבת חסר לו י"ג ברכות מהמאה... על כן יראה להשלים במיני פירות ומגדים, ואם אין לו **יוצא ע"פ הדחק במה שיוכין לשמוע ברכת התורה והמפטיר ויענה אמן**... וכתב המגן אברהם דלא יכניס עצמו בחשש ברכה שאינה צריכה משום מצות ק' ברכות... וכן יוכל להשלים בברכת אשר יצר אם נזדמן לו. **ואפשר דיוצא ע"פ הדחק במה שמכין לשמוע חזרת הש"ץ**.

ובמקום אחר כתב שאמירת 'אין כאלוקינו' חשובה כברכה לענין זה:

משנה ברורה סימן תרכב ס"ק ה:

אין כאלהינו - לפי שבשבת אומרים כן כדי למלאות החסר ממאה ברכות בכל יום.

עוד הוסיף הילקוט יוסף:

ילקוט יוסף קצוש"ע אורח חיים סימן מו סעיף ג סעיף ו:

יש אומרים שמי שאין לו אפשרות לברך בכל יום מאה ברכות... יוצא ידי חובה באמירת **"יוציב ונכון"** [דמועיל לו לט"ו ברכות]... וכן האומר **מודים בכוונה הראויה מועיל לו במקום מאה ברכות**. וכן האומר **ט"ו שיר המעלות** (תהילים קכ-קלד) עולה לו למנין מאה ברכות, אחר שכל אלה דברי שבח גדולים הם לבורא יתברך, ונחשבים כברכות. אולם מדברי מרן הבית יוסף נראה שכל זה אינו מועיל, ולכן לכתחלה על כל אחד להשתדל בכל עוז להגיע גם בשבתות וימים טובים למאה ברכות.

הגר"מ אליהו הביא עוד עצה להשלים על פי הבן איש חי:

מאמר מרדכי שבת חלק א פרק כד אות י:

בשעת הדחק יכול להשלים מאה ברכות באמירת שלושה פסוקים אלו: "ויברך דוד את ד' לעיני כל הקהל" וכו'. "לך ד' הגדולה והגבורה והתפארת" וכו'. "והעושר והכבוד מלפניך... ולחזק לכל". ואח"כ יאמר פסוק "ברוך אתה ד' למדני חוקיך".

ז. הלכה למעשה

- חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות.
- נחלקו הפוסקים האם נשים פטורות ממצווה זו.
- התחלת מניין מאה הברכות מתחילה מערב עד ערב, ובשעת הדחק יש לסמוך על השלמת מאה ברכות בערב על היום הקודם.
- חייל שאין לו אפשרות להשלים מאה ברכות על ידי אכילה ובשמים, יוצא ידי מצווה זו בכך שעונה אמן על הברכות, וכן באמירת 'אין כאלוקינו' או באמירת שירי המעלות שבתהילים.